

JAARBOEK VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

45

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE
AMSTERDAM 1958

Commissie van Redactie: Dr. H. Enno van Gelder, Voorburg;
Dr. A. Gorter, Bilthoven; O. N. Keuzenkamp-Roovers, Groningen;
Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Amsterdam; N. E. H. J. J. Zon †

Alle correspondentie betreffende redactie en administratie te richten
aan het secretariaat: Zeestraat 71B, 's-Gravenhage.

DE VONDST ZUTPHEN 1958

door

Dr. H. ENNO VAN GELDER

Op 2 augustus 1958 werd bij funderingswerkzaamheden voor het nieuwe gebouw van de Spaarbankvereniging Zutphen een grote klomp gouden en zilveren munten gevonden benevens fragmenten van een aardewerken pot¹. De munten werden voor reiniging en onderzoek toevertrouwd aan het Kon. Penningkabinet. De pot kon in het museum te Zutphen vrijwel volledig hersteld worden. Deze moet nagenoeg geheel met de munten gevuld geweest zijn: de klomp vertoonde, vóór de reiniging, nog geheel de vorm ervan. Men heeft indertijd eerst enkele honderden zilveren munten op de bodem van de pot gelegd, vervolgens alle gouden munten — die in tegenstelling tot de zilveren niet aaneengekit waren en gemakkelijk uit het binnenste van de klomp verwijderd konden worden — daarop gestort en tenslotte de pot gevuld met de rest van de zilverstukken. Hieruit kan met zekerheid geconcludeerd worden, dat de omvangrijke schat niet langzamerhand in deze pot bijeengespaard werd, maar op één ogenblik in zijn geheel verpakt en weggeborgen en..... door niet te achterhalen oorzaak nooit meer door de eigenaar opgegraven.

De schat, die de omvangrijkste tot nu toe in ons land aan de dag gekomen middeleeuwse vondst is, bleek bij telling na het losmaken van de klomp te bestaan uit 188 gouden munten, 2358 zilveren munten en 1 zilveren gesp. De jongste munten zijn twee stukken van hertog Antonie van Brabant (no. 115 en 116) geslagen in 1410 en twee munten van heer Gijsbert van Brederode, die in 1408 aan de regering kwam. Daar anderszijds exemplaren van de omvangrijke emissies van Vlaanderen 1410 en Holland 1411 ontbreken, evenals munten uit de tweede helft van de regering van hertog Reinald IV van Gelre, kan met stelligheid worden geconcludeerd, dat verberging heeft plaats gevonden in de jaren 1410—1412. Een onderzoek naar de toenmalige eigenaar van het perceel heeft helaas tot nu toe geen resultaat opgeleverd, evenmin is een duidelijke aanleiding tot de verberging van zo'n omvangrijke schat te Zutphen in die jaren gebleken.

Uit de hierachter afgedrukte lijst van de aangetroffen munten blijkt, dat de schat een groot aantal zeldzame en zelfs geheel onbekende munten bevat. Gewezen zij op de Hollandse kroon en het leeuwenschild van hertog Albrecht (nr. 4 en 5), de Luikse kroon van Jan van Beieren (no. 18), de Henegouwse dubbele kronen van hertog Albrecht (no. 28), het

schild van Walram van St. Pol (no. 26) en onder de zilveren munten op een onbekende Gelderse groot (no. 77), een Limburgse imitatie van een Gelderse munt (no. 95), de dubbele groot van Waalwijk (no. 102) en een halve groot van Henegouwen (no. 135). Anderzijds zijn natuurlijk vele muntsoorten in zeer grote aantallen vertegenwoordigd: soms honderden van één type. Dit is zeker van niet minder belang, omdat dit tot een betere detailkennis van verschillende series leidde en bovendien de gelegenheid gaf tot, anders meestal bezwaarlijk uitvoerbare, onderzoekingen omtrent gewicht en gehalte². Van nog meer gewicht is wellicht, dat de omvang van de gehele schat zodanig is dat de getallen zich lenen voor een niet al te aanvechtbare statistische analyse en daardoor conclusies getrokken kunnen worden omtrent de verhoudingen in de werkelijke geldcirculatie op het ogenblik van verberging van de schat.

Zoals ieder laat-middeleeuws geldbedrag bestaat de schat uit munten van zeer uiteenlopende tijd en plaats. Niet alleen sloeg iedere landsheer — de steden spelen, althans in ons land, in de 14e eeuw nog geen rol als muntheer — zijn eigen geld, wat bij de sterke staatkundige verbrokkeling reeds tot een grote variatie leidde, maar vooral was van systematische intrekking van geld van vorige emissies evenmin sprake als van sluiting van de grenzen voor vreemde munten. Hierdoor ontstond dus een sterke vermenging van oud en nieuw, van vreemd en inheems geld, dat overal dooreen circuleerde. Bovendien hadden al deze munten een uiteenlopende waarde uitgedrukt in het laatste inheemse geld. Immers de munten waren veel sterker dan tegenwoordig aan slijtage onderhevig — nog versterkt door frauduleuze snoeiing en uitzoeken van betere exemplaren —, waardoor snel een verschil in intrinsieke waarde tussen oudere en nieuwere munten van dezelfde vorst ontstond. Evenzo werd de stabiliteit van de muntvoet voortdurend ondermijnd door het binnendringen van vreemde munten die in verhouding tot de binnenlandse dikwijls minderwaardig waren, en zij het in mindere mate door het voorkomen van vervalsingen en imitaties.

Om een inzicht in de samenstelling van de schat te verkrijgen, is het niet voldoende de absolute aantallen waarmee de verschillende soorten vertegenwoordigd zijn te vergelijken, doch moet rekening gehouden worden met de zeer uiteenlopende waarde die iedere soort vertegenwoordigde. In het volgende overzicht zijn de munten in grotere groepen bijeengebracht en is telkens de waarde, uitgedrukt in Gelders geld volgens het tarief van 14 maart 1402³, waarschijnlijk het meest recente tarief vóór het als tijd van verberging aangenomen jaar 1410, toegevoegd. Te bedenken is evenwel, dat deze samenvatting slechts een relatieve waarde

heeft: de tarieven geven de koers van een — overigens nog vrij groot — aantal geregeld voorkomende soorten, zodat voor vele minder voorkomende soorten de waarde slechts geschat kan worden⁴; bovendien houdt het tarief uiteraard geen rekening met imitaties en zijn de bewoordingen voor ons niet steeds even duidelijk als zij voor de tijdgenoten geweest moeten zijn. Dit alles betreft echter slechts kleine aantallen, in grote lijnen is de waardebepaling zeer goed uitvoerbaar.

Gelre, enz.

47 guldens van Willem I à 18 gr.	846	gr
44 zilveren munten van Eduard, Mechteld en Willem I	40	„
722 dubbele groten en onderdelen van Reinald IV	968	„
4 gouden kronen van Oyen à 30 gr	120	„
40 munten van Kessel, Bergh, Batenburg en Limburg	18	„
	1992	gr

Kleef

92 zilveren munten van Adolf I en Adolf II	140	gr
--	-----	----

Utrecht

1 gouden schild van bisschop Floris à 38 gr	38	„
37 munten van de bisschoppen Jan, Arnold en Floris	50	„
50 dubbele groten en onderdelen van bisschop Frederik	50	„
	138	gr

Holland

1 dubbel lam van Willem V à 50 gr	50	gr
27 guldens van Willem V à 26½ gr	715½	„
4 guldens van Albrecht à 23 gr	92	„
9 gouden schilden van Willem V en Albrecht à 38 gr	342	„
1 gouden kroon van Albrecht à 34 gr	34	„
8 leeuwengroten en 22 plakken van Willem V	29	„
243 groten van Willem V en Albrecht	152	„
	1414½	gr

Vlaanderen, enz.

2 leeuwen à 50 gr en 7 schilden à 38½ gr van Lodewijk	396½	gr
226 leeuwengroten en (3 derden) van Lodewijk à ⅞ gr	198½	„
80 plakken (en 112 halve) van Lodewijk en Philips à 1¼ gr	238	„
4 helmen à 38½ gr en 2 engelen à 47½ gr van Philips	249	„
6 nobels (en 1 kwart nobel) à 75 gr van Philips	318	„

40 rozebekergroten van Philips en Johanna à 1 gr	40	gr
42 dubbele groten (en 6 enkele) met adelaar à 2 gr	90	„
305 dubbele groten (en 6 enkele) met twee schilden à $1\frac{1}{2}$ gr	461 $\frac{1}{2}$	„
115 dubbele groten (en 25 enkele) met leeuw à 2 gr	255	„
1 gouden schild van St. Pol	30	„
2 halve plakken van St. Pol en 1 dubbele groot van Waalwijk	3	„
	2353 $\frac{1}{2}$	gr

Brabant

11 gouden pieters van Wenzel à $38\frac{1}{2}$ gr	423 $\frac{1}{2}$	gr
19 zilveren munten van Jan III en Wenzel	15	„
21 rozebekergroten (en 1 halve) van Johanna en Philips	21 $\frac{1}{2}$	„
12 dubbele groten (en 2 enkele) van Johanna	19 $\frac{1}{2}$	„
1 dubbele en 1 enkele groot van Antonie	3	„
	482 $\frac{1}{2}$	„

Henegouwen

3 gouden kronen van Willem V en Albrecht à 34 gr	102	gr
11 dubbele gouden kronen van Albrecht à 44 gr	484	„
36 dubbele groten (1 enkele en 1 halve) van Albrecht	55	„
	641	gr

Luik, enz.

2 guldens van bisschop Arnold van Luik à $26\frac{1}{2}$ gr	53	gr
2 gouden kronen van bisschop Jan van Luik à 34 gr	68	„
7 zilveren munten van Luik en Luxemburg	8	„
10 groten en 1 kwart groot van Schoonvorst	13	„
	142	gr

Frankrijk

2 schilden van Philips VI à $42\frac{1}{2}$ gr en 1 lam van Jan II à 42 gr	127	gr
9 franken van Jan II en Karel V à 35 gr	315	„
7 kronen van Karel VI à 37 gr	259	„
6 franken van Provence à 32 gr	192	„
3 zilveren munten van Frankrijk en Aquitanië	2	„
	895	gr

Engeland

7 nobels (1 halve nobel en 3 kwart nobels) van Eduard III en Richard II à 77 gr	635	gr
15 zilveren munten van Eduard I, Eduard III en Richard II	10	..
	645	gr

Duitse Rijk

6 guldens van Mainz, Trier en Keulen à 32½ gr	195	gr
5 diverse zilveren munten	5	..
	200	gr

Om het overzicht te vereenvoudigen zijn in de volgende recapitulatie de gevonden bedragen nog eens samengevat, zowel voor gouden en zilveren munten afzonderlijk als voor het totaal, en is voor ieder onderdeel het percentage berekend.

	goud			zilver			totaal	
	aantal	grooten	%	aantal	grooten	%	grooten	%
Gelre enz.	51	966	16,0	806	1026	34,4	1992	22,0
Kleef	—	—	—	92	140	4,7	140	1,6
Utrecht	1	38	0,6	87	100	3,4	138	1,5
Holland	42	1233½	20,3	273	181	6,1	1414½	15,6
Vlaanderen	23	967½	16,0	963	1386	46,4	2353½	26,0
Brabant	11	423½	7,0	57	59	2,0	482½	5,3
Henegouwen	14	586	9,7	38	55	1,9	641	7,1
Luik, enz.	4	121	2,0	19	21	0,7	142	1,6
Frankrijk	25	893	14,7	3	2	0,1	895	9,9
Engeland	11	635½	10,5	15	10	0,3	645½	7,1
Duitse Rijk	6	195	3,1	5	5	0,2	200	2,2
	188	6059		2358	2985		9044	

Onmiddellijk valt een groot verschil op in de verdeling van gouden en zilveren munten. De zilveren munten zijn bijna alle uit de Nederlanden afkomstig. De 23 Engelse, Franse en Duitse zilverstukken maken slechts 0,6% uit van de waarde. Hieronder zijn Engelse pennies, die een eeuw vroeger veelvuldig in ons land hadden gecirculeerd en waarvan nog enkele zeer versleten exemplaren overgebleven waren; verder een paar Franse en Nedersaksische munten, die tot geheel andere stelsels behoren, en een aantal zilverstukken uit het naburig Rijnland. De munten van Kleef, dat in deze tijd monetair volledig op de Nederlanden georiënteerd was, kunnen niet tot de buitenlandse gerekend worden.

Aan vreemd goud daarentegen zijn 42 munten aanwezig, die naar de waarde 28,3% van alle goud uitmaken. Het zijn in de eerste plaats de Franse goudstukken, die sinds het tweede kwart van de 14e eeuw in onophoudelijke stroom naar de Nederlanden gevloeid waren. In oudere vondsten plegen zij een nog belangrijker aandeel te hebben. Vermoedelijk hebben al deze exemplaren reeds geruime tijd in ons land gecirculeerd: zij behoren voor een deel tot emissies, die in Frankrijk zelf, blijkens vondsten uit het begin van de 15e eeuw reeds uit de circulatie verdwenen waren, zoals de munten van Philips VI en Jan II, terwijl nieuwere Franse munten zich beperken tot de in 1385 ingevoerde gouden kroon van Karel VI. De Franse devaluatie van 1410 heeft zijn invloed natuurlijk nog niet kunnen laten gelden, evenmin als de Engelse van 1411. Wel zijn vertegenwoordigd de zware Engelse nobels van Eduard III en Richard II, die sinds de omvangrijke subsidies aan de Nederlandse vorsten in de 100-jarige oorlog, eveneens sinds lang waren ingeburgerd. Duitse guldens zijn — dit in tegenstelling tot de samenstelling van later in de 15e eeuw verborgen schatten — nog zeer schaars. Ook in rekeningen uit deze periode spelen zij, hoewel zeker niet onbekend, nog een zeer ondergeschikte rol. Temeer is dit opvallend, omdat juist in het laatste kwart van de 14e eeuw Gelre, Utrecht en Holland zich afwenden van de voordien gebruikelijke Franse typen voor hun eigen goudstukken en zich bijna uitsluitend naar het voorbeeld van de Westduitse guldens gaan richten.

Een ander karakter dan deze buitenlandse goudstukken, die hier als het meest betrouwbare geld algemeen gezocht waren — behalve natuurlijk de Provençaalse imitaties — hebben de meeste Nederlandse gouden munten. Slechts een klein deel hiervan is als volwaardige munten te beschouwen; vnl. de Brabantse pieters en een deel van de Vlaamse munten. De overige zijn voor een deel navolgingen van de bekende buitenlandse soorten, meest van enigszins geringer gewicht en gehalte, zoals de schilden van Holland, Utrecht en St. Pol naar het voorbeeld van de gelijknamige Franse en Vlaamse stukken, en de vooral talrijke kronen van Henegouwen, Holland, Luik en Oyen, alle aansluitend bij de Franse kronen van 1385. Voor de rest zijn het rechtstreekse inflatiemunten, die uitgegeven met een voortdurend verminderend gehalte, doch gelijkblijvende nominale waarde de muntslag op gang moesten houden: de Vlaamse helmen en engelen, en vooral de in zo veel exemplaren vertegenwoordigde Hollandse en Gelderse guldens.

Voor het zilver dient onderscheid gemaakt naar de verschillende gewesten, daar de muntvoet en de beeldenaars hier veel sterker uiteenliepen

dan bij het goud, waar men zich in het algemeen aan een beperkt aantal standaardtypen hield.

Op één na de grootste groep vormen de munten van het hertogdom Gelre zelf: 34,4% van alle zilver en 22,0% van het totaal. De reeks heeft een opvallend eenzijdige samenstelling. Aan gouden munten is uitsluitend de gulden van hertog Willem I (no. 9) met 47 ex. vertegenwoordigd. Dit is inderdaad de enige Gelderse gouden munt, waarvan aanmunting vóór het tijdstip van afsluiting van de schat op grote schaal heeft plaats gehad. Zij werden het eerst geslagen in 1382 met een gehalte van 21 karaat, overeenkomend met de gelijktijdige Hollandse gulden⁵. Het gehalte werd echter in de volgende jaren geleidelijk verlaagd tot 14 karaat⁶, waardoor een blijvend aanbod van goud aan de munt verzekerd werd en de guldens zich in groot aantal ook over de naburige gewesten verspreidden: in Holland was het in de laatste jaren van de 14e eeuw de meest voorkomende gouden munt⁷. In de vondst schijnen alleen exemplaren van de laatste, slechtste emissie aanwezig te zijn. Toen in 1400 de aanmunting werd stopgezet, werd de Wilhelmusgulden overeenkomstig zijn intrinsieke waarde getarifiseerd op 18 groot, zodat verdere circulatie mogelijk bleef. Van aanmunting van de in 1400, en nogmaals in 1402 voorgeschreven nieuwe gulden van hoog gehalte, gesteld op 32½ groot, is dan ook in de praktijk weinig gekomen.

Anders staat het met het Gelderse zilver: munten uit de tijd van Willem I zijn zeer zwak vertegenwoordigd en alleen in gesleten exemplaren. Het tarief van 1402 had deze stukken beneden hun intrinsieke waarde gesteld: 7/8 groot, terwijl zij in werkelijkheid overeenkwamen met 1 1/8 nieuwe groot. Er was dus alle aanleiding de nog voorhanden zijnde exemplaren ten spoedigste tot nieuwe munten te doen versmelten. De nieuwe munten van hertog Reinald IV zijn dan ook in enorm aantal aanwezig (no. 69-76). Kennelijk zijn de oudere Gelderse munten in de eerste jaren van de 15e eeuw voor het overgrote deel in de smeltkroes verdwenen. Bovendien maakt onderzoek van het gehalte waarschijnlijk, dat behalve Gelders geld ook vreemde munten op grote schaal versmolten moeten zijn. Het blijkt nl. dat vooral de dubbele groten geenszins voldoen aan de in 1402 voorgeschreven muntvoet. Deze was gelijk aan die van de contemporaine Vlaamse munten: 4,08 g en 0,485 voor de dubbele groot. Steekproeven toonden echter aan, dat het gehalte en het gewicht in werkelijkheid zeer veel lager waren. Blijkbaar is op grond van een geheime instructie de muntvoet verder verlaagd om de verwerking van Vlaams en ander zilver lonend te maken. In dit licht worden de in de juist opkomende Staten van Gelre in deze jaren telkenmale geuite klachten over

de muntpolitiek van de hertog⁸, die uiteindelijk leidden tot een supervisie van de steden over de munt, wel zeer begrijpelijk.

Er werd blijkbaar druk gewerkt in de beide hertogelijke munthuizen te Arnhem en te Nijmegen. Terwijl in de vorige halve eeuw de muntslag overwegend te Arnhem plaats gevonden had, blijkt thans Nijmegen niet veel minder produktief geweest te zijn dan Arnhem. Een opvallend verschil is slechts, dat dubbele groten vrijwel alleen te Arnhem vervaardigd werden, terwijl beide in gelijke mate groten, halve groten en kwart groten afleverden. De muntvoet is echter verschillend. De Nijmeegse halve en kwart groten (en vermoedelijk de Arnhemse halve groot no. 71) komen overeen met het voorschrift van 1402. De overige Arnhemse stukken vertonen een lagere muntvoet, vertegenwoordigen wel een latere verzwakking. De stukken zijn in het algemeen goed geslagen en hebben nog niet noemenswaard van slijtage geleden. Goud schijnt in deze eerste jaren van Reinald IV in het geheel niet aangemunt te zijn: de later zo frequente Reinaldusguldens met Johannes de Doper worden het eerst in 1411 genoemd, doch komen in de vondst nog niet voor.

Een veel gevarieerder samenstelling en daarmee ook een ingewikkelde voorgeschiedenis heeft de tweede grote groep, die der Vlaamse munten, die 46,4% van het zilver en 26% van het geheel vormt. Op zichzelf is de ruime vertegenwoordiging van Vlaanderen een zeer algemeen verschijnsel, dat uiteindelijk berust op de economische suprematie van het rijkste en meest ontwikkelde gewest, dat daardoor ook sinds bijna een eeuw op monetair gebied de toonaangevende macht in de Nederlanden was. Vooral de Vlaamse leeuwengroten van 1337—1365 (no. 117-128) en de Vlaamse plakken of botdraggers van 1365—1384 (no. 119-120)⁹, hadden lange tijd haast een monopoliepositie in het gehele gebied bekleed, voorzover zij niet door lokale navolgingen en imitaties waren opzij gestreefd of zelfs verdrongen. Het Vlaamse goud van graaf Lodewijk van Male was eveneens zeer verbreid, maar had nooit het Franse goudgeld van de eerste plaats kunnen verdringen. In de vondst zijn dan ook naast enkele oudere Vlaamse goudstukken de leeuwengroten en de plakken en halve plakken van graaf Lodewijk bijzonder ruim voorhanden, zij het meest in afgesleten toestand. Maar de aanmunting van deze oude soorten was reeds lang beëindigd en sindsdien had Vlaanderen op muntgebied een bewogen periode doorgemaakt¹⁰. Toen Philips de Stoute, hertog van Bourgondië, in 1384 zijn schoonvader Lodewijk van Male in Vlaanderen was opgevolgd, had hij aanvankelijk — wel in de gedachtegang van zijn broeder koning Karel V van Frankrijk — de in Vlaanderen sinds 1337 gevolgde politiek van langzame, doch gestadige munt-

verzwakking verlaten. Hij sloot hiertoe in 1384 een conventie met de hertogin van Brabant om in beide gewesten dezelfde munten van hogere waarde dan de voorafgaande te slaan: deze in Vlaanderen en in Brabant tegelijk geslagen zgn. rozebekers (no. 109-110 en 121) zijn ook in behoorlijk aantal in de vondst vertegenwoordigd, de bijbehorende gouden munten echter niet. De samenwerking was slechts van korte duur: zowel de situatie in Vlaanderen, waar juist de opstand der steden bloedig neergeslagen was, en in Brabant, waar de zwakke regering grote financiële moeilijkheden had, als de invloed van de Franse devaluatie van 1385¹¹, maakte handhaving van de sterke munt reeds spoedig onuitvoerbaar. Reeds in 1386 hernam Philips zijn vrijheid en verlaagde in de volgende jaren in vier etappes de waarde van de Vlaamse munt wederom tot ver beneden het niveau van 1384. De verzwakking ging telkens gepaard met invoering van nieuwe typen: in april 1386 gouden schilden en zilveren plakken (no. 122) van hetzelfde type als die van Lodewijk, in oktober 1386 de gouden dubbele helm en het zilverstuk met adelaar (no. 22 en 123-124), in 1387 de gouden engel en het zilverstuk met twee schilden (no. 23 en 125-126)¹², in 1388 de gouden nobel (no. 24-25), terwijl de beeldenaar van deze zilveren munt, ondanks gehalteverlaging ditmaal ongewijzigd bleef. Al deze typen zijn in min of meer belangrijke aantallen in de vondst voorhanden. De sterkste verlaging, die van 1387, ging gepaard met een verbod van de munten van graaf Lodewijk, waardoor ruime toevloed van edel metaal naar de munt extra verzekerd werd.

In het eind van 1389¹³, toen de binnen- en buitenlandse situatie aanmerkelijk verbeterd was, en tevens de concurrentie van de Brabantse munt die onder politieke druk van Philips geheel gesloten was, en van de Hollandse, waar de steden in 1388 een stabilisatie hadden afgedwongen¹⁴, niet meer te duchten was, vatte Philips de oude politiek van stabiele munt wederom op. Een nieuwe zilveren munt met een zittende leeuw (no. 127-130) — waarop de naam botdrager van de oude Vlaamse plak weldra overging — verving de ontwaarde oude stukken en de koers van de nobel, die in intrinsieke waarde niet gewijzigd werd, werd drastisch verlaagd. Sindsdien bleef de Vlaamse munt op constant peil tot ver in de regering van Jan zonder Vrees, dus tot na de afsluiting van de Zutphense schat. Gemunt werd voornamelijk te Gent, doch daarnaast ook, om tegen Brabant te concurreren, in het sinds een halve eeuw aan Vlaanderen behorende Mechelen en te Valkenburg¹⁵, in het in 1395 aan Vlaanderen verpande Overmaze. De munten van dit type zijn de jongste munten van Vlaanderen die vertegenwoordigd zijn: in de eerste jaren na de dood van Philips de Stoute in 1404 schijnt de munt te hebben stilgestaan.

Toch zijn de nieuwe Vlaamse botdragers niet in zo groot aantal voorhanden als de positie van Vlaanderen en de omvang van de emissie zouden kunnen doen verwachten. In Gelderland was de muntvoet zoveel lager, terwijl deze stukken toch officiëel met de nieuwe Gelderse dubbele groten gelijkgesteld waren, dat zij er nauwelijks konden circuleren. Wel komen op grote schaal voor de Vlaamse munten uit de inflatieperiode van 1386-1389: de dubbele groten met adelaar en met twee schilden, in de evaluaties bekend resp. als „jangelaers" en „leliaerts", en de bijbehorende bijzonder fraaie goudstukken. Deze waren in Vlaanderen zelf ongunstig getarifieerd, maar in Gelre genoten zij een koers overeenkomstig hun intrinsieke waarde, zodat zij uit Vlaanderen wegvloeiden naar Gelre en andere vreemde gewesten, op dezelfde wijze als de in Vlaanderen theoretisch geheel verboden munten van Lodewijk van Male.

De derde omvangrijke groep vormen de Hollandse munten, waarbij echter ditmaal het goud de hoofdrol speelt: 20,3% van alle goud en 15,6% van het totaal. De Hollandse muntgeschiedenis van het laatste kwart van de 14e eeuw vormt een vrij onoverzichtelijke reeks van elkaar afwisselende verzwakkingen en revaluaties met betrekkelijk geringe marge. In het Gelderse tarief van 1402 worden dan ook niet geheel onbegrijpelijk alle Hollandse groten over één kam geschoren, hoewel er een waardeverschil is van 20 % tussen de beste soorten, de adelaargroot van 1393 (no. 48), en de minderwaardigste, de groot met wapen van 1392 (no. 47)¹⁶; dit tarief was zo gunstig, dat alle typen in omloop konden blijven. Ook de bij de verschillende zilveremissies behorende gouden munten zijn alle vertegenwoordigd, één echter in veel ruimer mate dan alle andere: de gulden van Willem V (no. 2), die in de jaren 1378—1388 met telkens verminderd gehalte in miljoenen exemplaren geslagen was. Naast de nog sterker in waarde gedaalde Gelderse guldens was dit het meest verbreide goudstuk in de noordelijke gewesten. Recente Hollandse munten zijn in tegenstelling tot de Gelderse zeer schaars: enkele stukken van 1401 (no. 50), geen van Albrechts laatste emissie van 1404 en geen van zijn opvolger Willem VI: de in die jaren gevoerde politiek van revaluatie op hoger niveau belette kennelijk de afvloeiing naar buiten. De nieuwe verzwakking van 1411 valt te laat om invloed te hebben kunnen uitoefenen.

Veel minder omvangrijk zijn de bijdragen van de overige Nederlandse gewesten, waarvan bovendien de muntgeschiedenis gewoonlijk minder goed in details bekend is, zodat een beoordeling van hun aandeel uit monetair oogpunt veel bezwaarlijker is. Een enkele opmerking dient te volstaan.

Utrecht is vooral vertegenwoordigd met de fraaie grote plakken van bisschop Frederik van Blankenheim (no. 56-62), waarvan de aanmuntting, te Deventer aangevangen, te Rhenen en Hasselt ten tijde van de schatvorming nog voortduurde. Het tarief van 1402 liet de oudere exemplaren onder de naam „Deventer polseraeten” voor $1\frac{1}{4}$ groot toe. Goud werd te Utrecht praktisch niet geslagen.

Een gelijksoortige samenstelling vertoont de Kleefse groep, die zowel oudere munten bevat, meest imitaties van Gelderse en Brabantse typen, als een vrij groot aantal dubbele groten van Adolf II (no. 88-90), die blijkens het type als onmiddellijke navolgingen van de lopende munten van Reinald IV beschouwd dienen te worden. De 62 te Zutphen gevonden exemplaren hebben in ieder geval hun doel bereikt en zijn in de Gelderse circulatie tussen de Gelderse voorbeelden opgenomen. Gouden Kleefse munten uit de onderhavige periode zijn in het geheel niet bekend.

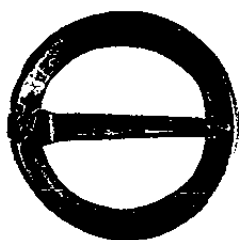
Van de zuidelijke gewesten zijn slechts Brabant en Henegouwen van belang. Uit Brabant zijn voornamelijk een aantal oudere munten, geslagen vóór de Vlaamse muntverzwakking van 1386 voorhanden: gouden pieters en diverse zilveren munten, waaronder opvallend veel „brijmannen” (no. 107) uit de het dichtst bij Gelders gebied gelegen Brabantse munt te Maastricht. Na de kortstondige samenwerking met Vlaanderen in 1384-1386 heeft de Brabantse munt nog slechts met lange tussenpozen gewerkt. Eerst werd de munt enige jaren gesloten, waarbij de hertogin schadeloos gesteld werd met een aandeel in de opbrengst van de Vlaamse munt, daarna werd van 1392 tot 1396 weer gewerkt op een verlaagde muntvoet (no. 111-114), waaraan de Vlaamse concurrentie en de bezwaren van de Staten in 1396 een einde maakten¹⁷. Na een nieuwe sluiting werd de munt pas onder hertog Antonie van Bourgondië, de broer van Jan zonder Vrees van Vlaanderen heropend voor de emissie, waaruit de jongste stukken in de gehele vondst stammen (no. 115-116).

Henegouwen is weer vooral met gouden munten vertegenwoordigd: de kronen en dubbele kronen van Willem V en Albrecht (no. 27-29), graven van Henegouwen en van Holland. Te Valenciennes zijn de eerste Nederlandse imitaties van de Franse kronen van 1385 geslagen, die zeer spoedig snel in waarde bij de voorbeelden achterstonden en het sein gaven tot dergelijke imitaties in vele andere gewesten. In Henegouwen werd, in tegenstelling met Holland, de muntverzwakking zonder onderbreking voortgezet. Naast de verzwakte kronen verschenen reeds in het begin van de regering van hertog Albrecht de grote en bijzonder fraaie dubbele kronen¹⁸, die in feite niet veel meer waard waren dan een originele Franse kroon, en die ook zelf weer een reeks gehalteverminderingen door-

maakten. De aanmunting moet korte tijd zeer omvangrijk geweest zijn, maar had in 1410 reeds lang zijn hoogtepunt overschreden. Henegouws zilver is matig vertegenwoordigd: de later zo belangrijke tuinen van Willem VI, waarvan de vervaardiging te Valenciennes in 1405 een aanvang nam, ontbreken nog geheel.

In het algemeen kan dus vastgesteld worden, dat de voor circulatie in Gelre in aanmerking komende typen, voor 1410 in omloop gebracht, alle vertegenwoordigd zijn. Dat uit de eerste tien jaren van de 15e eeuw alleen Gelre zelf benevens Utrecht en Kleef een bijdrage van belang hebben geleverd, vindt zijn verklaring in het stilstaan van de muntslag of in het handhaven van een niet voor uitvoer geschikte muntvoet in Vlaanderen, Brabant en Holland. Ook recente goudstukken van Frankrijk en Engeland ontbreken, waarbij behalve de minder omvangrijke aanmunting de afstand tot Gelre, waardoor het opnemen in de circulatie enige jaren pleegt te duren, een rol gespeeld heeft.

Helaas kan niet met behulp van andere in dezelfde jaren in Gelre verborgen schatten nagegaan worden of de samenstelling van de Zutphense vondst inderdaad als een getrouwe afspiegeling van de toenmalige omloop beschouwd kan worden. De eerstvolgende vondsten, Nijmegen 1921 en Vorden 1942¹⁹ zijn eerst na 1430 verborgen en vertonen een geheel ander beeld tengevolge van de omvangrijke aanmuntingen uit de periode 1411-1433 die de circulatie in de Nederlanden een geheel ander aanzien gaven. Ook de Hollandse vondsten 's-Gravenhage 1919 en Amsterdam 1915²⁰ zijn uit de twintiger jaren en daardoor te laat om als vergelijkingsmateriaal te kunnen dienen.

¹ Voorlopige berichten in *De Geuzenpenning* 9 (1959), p. 7 en *Vakblad voor Nederlandse Spaarbanken* 41 (1959), p. 81-86.

² De gehalte-onderzoekingen werden verricht door 's Rijks Munt te Utrecht, waarvoor ik hier gaarne mijn dank betuig.

³ De ordonnantie van 14 maart 1402 bevattende instructies voor de nieuwe munten en tarief van omlopende munten is afgedrukt: Van der Chijs, *Graven en hertogen van Gelderland*, p. 274-8.

⁴ Voor aanvullende gegevens is vooral gebruik gemaakt van de talrijke Hollandse evaluaties van de jaren 1388-1422 afgedrukt: Van der Chijs, *Graven van Holland*, p. 229 vlg.

⁵ De ordonnantie van 17 september 1381: Van der Chijs, *Gelderland*, p. 271. Volgende ordonnaties zijn te vinden in: P. N. van Doorninck, *Acten betreffende Gelre en Zutphen*, Haarlem 1900—1901.

⁶ Een lijst van de kenmerken der verschillende emissies van de Wilhelmsgulden: Van der Chijs, *Gelderland*, p. 390.

⁷ Uitvoerige gegevens verschaffen de Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland, waarop ik in een artikel over de Hollandse munten 1389—1433 binnenkort hoop terug te komen.

⁸ W. Jappe Alberts, *De Staten van Gelre en Zutphen I*, Groningen 1950, p. 92 vlg.

⁹ Zie H. van Werveke, „De muntslag in Vlaanderen onder Lodewijk van Male”, *Mededelingen Kon. Vlaamse Akademie, Klasse der Letteren* 11, no. 5, 1949 en H. Enno van Gelder, „De munten van Vlaanderen onder Lodewijk van Nevers en Lodewijk van Male”, *Jaarboek* 33/34 (1946/7), p. 122-131.

¹⁰ De Vlaamse en Brabantse muntslag in de periode 1381-1396 is uitvoerig behandeld door: H. Laurent, *La Loi de Gresham au Moyen Age* (Paris 1932); De hier aangeduide algemene lijn van de ontwikkeling wijkt echter op verschillende punten aanzienlijk van Laurents voorstelling af. Het is hier niet de plaats om op de argumenten daarvoor verder in te gaan.

¹¹ A. Dieudonné, *Manuel de numismatique française II* (Paris 1916), p. 161 en 270.

¹² Zowel door Deschamps de Pas als door Laurent worden de zilveren munten van 1386 en 1387 verwisseld. Uit de thans vastgestelde gehalten blijkt met zekerheid, dat de groot met adelaar behoort bij de dubbele helm van 1386, de groot met twee schilden bij de engel van 1387, wat trouwens ook uit de beelden en omschriften wel af te leiden was.

¹³ H. van Werveke, *De Vlaamse munthervorming van 1389-1390*, *Nederlandsche Historiebladen* 1 (1938), p. 336-347.

¹⁴ H. Enno van Gelder, „Het Hollandsche muntwezen onder het Huis Wittelsbach. De tijd van Willem V”, *Jaarboek* 39 (1952), p. 13.

¹⁵ R. Serrure in *Bulletin mensuel de num. et d'arch.* 4 (1884/5), p. 62.

¹⁶ Voor de motivering van de hier gegeven dateringen van de Hollandse munten van hertog Albrecht zie noot 7.

¹⁷ Laurent p. 79-82.

¹⁸ De uitvoerigste gegevens over de kenmerken van de verschillende emissies van de Nederlandse goudstukken zijn te vinden in een uit het midden van de 15e eeuw daterende lijst van „Empirances” opgesteld in Frankrijk. De gedeelten betreffende de Nederlanden zijn afgedrukt bij: R. Chalon, *Recherches sur les monnaies de Hainaut* (Bruxelles 1848), *Pièces justificatives*, p. 56-66 (bij de muntbeschrijvingen aangehaald als „Empirances”).

¹⁹ Nijmegen: Archief Kon. Penningkabinet; Vorden: *Jaarboek* 30/32 (1943/5), p. 69-88.

²⁰ 's-Gravenhage: *Veilingcat. J. Schulman* 19 januari 1920, no. 1-42; Amsterdam: *Jaarboek* 6 (1919), p. 1-49.

SUMMARY

The Zutphen Hoard — In 1958 a cluster of gold and silver coins — together with some fragments of a jar — came to light. The evidence of the latest coins points to a date of 1410—1412.

The hoard consists of 188 gold coins, 2358 silver coins and 1 silver clasp. The silver coins are nearly all from the Netherlands, mostly from Flanders and Guelders. But of the gold coins, 40 pieces — more than a quarter of their value — are foreign.

This hoard is of twofold importance. Not only does it contain many rare and even unknown coins, but the exceptionally large quantity allows a careful examination of weight and alloy and even a statistical analysis.

Gouden munten

Graafschap Holland

Willem V (1350—1389)

1. dubbel lam (5,48 g)	v.d.C. 5,1;
van Gelder 4	1
*2. gulden
5 ex. 1e emissie (ronde G), gehalte 21 k.
22 ex. 2e emissie (scherpe G), gehalte 18 k.
Blijkens het muntregister van Willem V
daalde het gehalte van 1378 tot 1385 ge-
leidelijk van 22 $\frac{1}{4}$ tot 21 k., om in 1385
plotseling tot 19 k. verlaagd te worden. De
<i>Empirances</i> onderscheidt twee emissies ge-
kenmerkt door verschillende vormen van de
G van GVILELMVS, die inderdaad bij toetsing
een uiteenlopend gehalte bleken te hebben.	v.d.C. 5,7-8;
van Gelder 6	27
3. schild (4,05 en 4,03 g)
Beide ex. met wapen van Beieren-Holland,
kenmerk van de emissie van 1388.	v.d.C. 5,4;
van Gelder 7	2

Albrecht (1389—1404)

4. kroon (4,04 g)
Vz. gekroond wapen van Beieren-Holland;
+ DVX ALBERTVS DEI GRA COMES
HOLADIE
Kz. versierd kruis in vierpas. + XPC VIN-
CIT XPC REGNAT XPC INPERAT
Navolging van de Franse kroon (no. 34),
geslagen volgens ord. van 16 jan. 1390; tot
dusver slechts bekend in één ex. te Londen.	RBN 1923, p. 235	1
*5. leeuwenschild (4,07, 4,02, 4,01g)
Vz. wapen van Beieren-Holland gehouden
door twee klimmende leeuwen, in het veld
een roos; + ALBERTVS DVX COMES
HOLANDIE Z ZELANDI
Kz. kruis in 12-pas, in de hoeken H L A D;	v.d.C. 7,3	3

De met * aangeduide munten zijn afgebeeld op pl. XIII-XVI.

+ BENEDICTV QVI VENIT IN NOMINE DOMINI

Waarschijnlijk tegelijk met adelaargroot (no. 48) geslagen krachtens ord. van 15 mei 1393; tot dusver slechts in één ex. te München bekend.

6.	schild (a 4,07 en 4,02g, b 3,85 en 3,85g)
Type van het schild van Willem V (no. 3),
waarschijnlijk geslagen in 1390 en in 1401.
In de hoeken van de vz. hebben 2 ex. (a)
een klaverblaadje (evenals onder Willem
V), 2 ex. (b) een driehoekje; deze laatste
zijn lichter (mogelijk in 1401 geslagen).	v. d. C. 7,2	4
7.	gulden (a 3,42, 3,41 en 3,34g; b 3,36g)
Type van de gulden van Willem V. Op één
ex. (b) ontbreekt de roos tussen de voeten
van de hertog; de betekenis hiervan is niet
bekend. Er is waarschijnlijk slechts één
emissie geweest, in 1399.	v. d. C. 7,4	4

Bisdom Utrecht

Floris van Wevelinkhoven (1379—1393)

8.	schild (3,88 g)
Navolging van het schild van Willem V
van Holland (no. 3) vermoedelijk geslagen
in 1389/90. | v.d.C. 12,1 | 1 |
|----|--|-------------|---|

Hertogdom Gelre

Willem I (1371—1402)

*9.	gulden
Deze guldens werden met geleidelijk van
21 tot 14 k. dalend gehalte geslagen van
1382 tot 1400 (ook nadat hertog Willem
in 1393 tevens hertog van Gulik geworden
was, is de titulatuur op de guldens in tegen-
stelling tot de zilveren munten ongewijzigd
gebleven).
De overgeleverde gegevens omtrent de ken-
merken van de verschillende emissies zijn
moeilijk te interpreteren. Alle ex. in de | v.d.C. 6,1-2 | 47 |
|-----|--|--------------|----|

vondst schijnen tot de laatste emissies te behoren: bij toetsing werd slechts een gehalte van 14 k. geconstateerd.

Heerlijkheid Oyen

Maria van Gelre (1362—1399)

- *10. kroon (4,01, 3,97, 3,94 en 3,90g) RBN 1874, p. 372 4

Vz. gekroond wapen van Gelre-Gulik; +

DVXCISSA MAR GELRIE Z COMICISSA ZVTP

Kz. versierd kruis in vierpas, + XPC VIN-CIT XPC REGNAT XPC INPERAT.

Navolging van de Franse kroon (no. 34), het eerst genoemd als „Eyssche croon” in een Hollandse evaluatie van 1393.

Aartsbisdom Keulen

Frederik van Saarwerden (1371—1414)

- *11. gulden Noss 197 1

Geslagen te Riel 1376—1378.

12. gulden Noss 238 1

Geslagen te Bonn 1404.

Aartsbisdom Trier

Kuno van Falkenstein (1362—1388)

13. gulden Noss 67-8 2

Geslagen te Koblenz 1365.

Aartsbisdom Mainz

Koenraad van Weinsberg (1390—1396)

14. gulden 1

Vz. tronende aartsbisshop; CORAD — ARCP
MO

Kz. wapen van Mainz in driepas; + MO-
NETA OPIDI BINGENSIS (Bingen).

Johan van Nassau (1397—1419)

15. gulden 1

Vz. St. Jan; + IOHIS ARC-PVS MAGVT

Kz. 5 wapens in vierpas; + MONETA OPIDI
IN HOIESTEN (Höchst)

Bisdom Luik

Arnold van Hoorne (1378—1389)

16. gulden (3,49g) Chestret 268 1
Geslagen te Tongeren.

17. gulden (3,52g) Chestret 267 1
Zelfde type, geslagen te St. Pieter bij Maastricht.

Jan van Beieren (1389—1410)

- *18. kroon (4,00 en 3,95g) Chestret suppl. 25 2
Vz. gekroond wapen van Beieren-Holland;
+ DEI G IOH ELECT LEODIENS COMES LOS
Kz. versierd kruis in vierpas; + XPC VINCIT
XPC REGNAT XPC INPERAT
Navolging van Franse kroon (no. 34).

Hertogdom Brabant

Wenzel en Johanna (1355—1382)

- *19. pieter De Witte 390 11
Verschillende emissies zijn niet te onderscheiden en ook niet van elders bekend.

Graafschap Vlaanderen

Lodewijk van Male (1346—1384)

- *20. leeuw (5,32 en 5,26g) Gaillard 214 2
21. schild (a 4,46, 4,45, 4,44 en 4,44 g; b 4,42, 4,38 en 4,37g) Gaillard 218 7

Deze in de evaluaties als „Mechelse schilden” bekende stukken werden geslagen van 1373 tot 1383, aanvankelijk met een gehalte van 24 k, na 1379 geleidelijk verlaagd tot 21½ k. De *Empirances* onderscheidt in overeenstemming daarmee 4 emissies, waarvan hier de 2e (a: ronde E en o tussen de woorden) en 3e (b: scherpe E, zelfde interpunctie) vertegenwoordigd zijn.

Philips de Stoute (1384—1404)

- *22. dubbele helm (4,05, 4,04, 4,02 en 3,92g) D.d.P. 7,8 4
Geslagen volgens ord. van 29 oktober 1386

- tegelijk met de dubbele groot met adelaar (no. 123).
- *23. engel (5,11 en 5,08g) D.d.P. 7,11 2
 Geslagen volgens ord. van 3 april 1387 tegelijk met de dubbele groot met twee schilden (no. 125).
- *24. nobel Gent D.d.P. 8,15 6
 Geslagen volgens ord. van 1 oktober 1388 tegelijk met de dubbele groot met leeuw (no. 127). Ex. geslagen te Valkenburg werden niet aangetroffen.
25. kwart nobel Gent (1,92g) D.d.P. 8,17 1
Graafschap Saint-Pol
 Walram III van Luxemburg (1371—1415)
- *26. schild (4,43g) 1
 Vz. tronende graaf; + LVCENBOVS DEI GRA
 COM Z DNS VALRD
 Kz. versierd kruis in vierpas; + XPC VINCIT
 XPC REGNAT XPC IMPERAT
 Imitatie van het Vlaamse schild van Lodewijk van Male (no. 21). Het omschrift der vz. is opzettelijk in uiterst ongebruikelijke volgorde geplaatst om de gelijkenis met het voorbeeld „Ludovicus Dei Gra Comes z Dns Fland” zo groot mogelijk te maken.
 Tot nu toe waren van de hagemunt te St. Pol slechts imitaties van Franse goudstukken bekend. Het schild wordt in de *Empirances* genoemd als „Escuz qui dient Lucemburgo”.
Graafschap Henegouwen
 Willem V (1356—1389)
27. kroon (a 4,40g, b 3,95g) Chalon 133 2
 Navolging van de Franse kroon (no. 34). De beide ex. behoren tot verschillende, ook in de *Empirances* onderscheiden, emissies (a: A met dwarsbalk, b: A zonder dwarsbalk). De vervaardiging van deze kronen

is, blijkens Hollandse rekeningen, in de laatste jaren van Willem V begonnen: het ex. a behoort zeker tot de jaren 1385—1389. De muntvoet werd reeds zeer spoedig verlaagd, zodat ook het ex. b tot deze regering kan behoren; het kan echter ook eerst in de aanvangsjaren van Willem VI (1404—1417) geslagen zijn.

Albrecht (1389—1404)

- *28. dubbele kroon (a 5,23, 5,21, 5,20, 5,18, 5,17, 5,16, 5,14, 5,13 en 5,08g; b 5,21g; c 5,16g)

Chalon 116

11

Vz. gekroond wapen van Beieren-Holland, het veld bezaaid met leeuwjes; + ALBERTVS DVX DEI - GRA COMES HANONIE
Kz. kruis in veelpas, in hart adelaar, in de hoeken leeuwjes; + XPC VINCIT XPC REGNAT XPC INPERAT

De vervaardiging is blijkens de Hollandse rekeningen uiterlijk in 1392 begonnen. De *Empirances* onderscheidt 7 emissies van afdalend gehalte. Hier zijn vertegenwoordigd: 4e emissie (a: DEI* en ruimte onder de kroon dubbel gearceerd); 6e emissie (b: DEI* en arcering als voren); 7e emissie (DEI* en ruimte onder de kroon enkel gearceerd).

29. kroon (3,85g)

Chalon 117

1

Het ex. behoort tot de 2e emissie (A met dwarsbalk). Vermoedelijk gelijktijdig met het overeenkomstige stuk van Holland (no. 4).

Koninkrijk Frankrijk

Philips VI (1328—1350)

30. schild

Lafaurie 262

2

De ex. behoren resp. tot de 1e emissie van 1337 (kruisjes aan de vz., ringetjes aan de kz.) en de 2e emissie van 1346 (kruisjes

aan beide zijden); de emissies verschillen overigens niet in waarde.

Jan II (1350—1364)

31.	lam	Lafaurie 294	1
32.	frank (met koning te paard)	Lafaurie 297	1

Karel V (1364—1380)

33.	frank (met staande koning)	Lafaurie 371	8
- Er bestaat van deze munt slechts één emissie voor de gehele regering. Op 1 ex. KROLVS
Atelierletters zijn niet vertegenwoordigd.

Karel VI (1385—1422)

*34.	kroon	Lafaurie 378	7
- 4 ex. behoren tot de 1e emissie van 1385 (zonder atelierpunten), 3 ex. tot de 3e emissie van 1394, afkomstig uit de ateliers Angers, St. Lô en Montpellier.

Graafschap Provence

Johanna van Napels (1345—1382)

*35.	frank (3,73, 3,73, 3,72g)	Rolland 93	3
- Vz. staande koning; PRO FOLC IHR G - SICL IOAN REG
Kz. kruis in vierpas; + XPC VINCIT XPC REGNAT XPC IMPERAT

Imitatie van de frank van Karel V van Frankrijk (no. 33). Ook hier ongewone schikking van het opschrift ter wille van de gelijkenis met „K(a)rolus Di Gr Francoru Rex”. Bedoeld is: Johanna, koningin van Sicilië en Jerusalem, gravin van Provence en Forcalquier.

Lodewijk I van Anjou (1382—1384),

36.	frank (3,74, 3,73, 3,71g)	Rolland 102	3
- Vz. staande koning; KALABRI AND - LUDO-
v(i)c(v)s DVX
Kz. als voren.

Wederom een ongebruikelijke volgorde om dezelfde reden. Bedoeld is: Lodewijk, hertog van Calabrië en Anjou.

Koninkrijk Engeland

Eduard III (1327—1377)

37.	nobel geslagen te Londen.
Alle behoren tot de emissie 1351—1361
(met titel van Frankrijk, + vóór omschrift
en ringetjes als interpuncties).	Brooke 25,6	3
38.	nobel geslagen te Calais
Alle behoren tot de emissie 1363—1369
(zonder titel van Frankrijk, vlag op steven
van schip, C in hart der kz.).	Brooke 26,2	3
39.	halve nobel geslagen te Londen
Emissie 1363—1369 (zonder titel van
Frankrijk, kruisjes als interpunctie).	Brooke 28,4	1
40.	kwart nobel geslagen te Londen
Emissie 1363—1369 (als voren, 2 ex. met °
voor de naam van de koning).
Richard II (1377—1399)	Brooke 29,7	3
41.	nobel geslagen te Londen
1 ex. met en 1 ex. zonder titel van Frankrijk.	Brooke 26,4	2

Zilveren munten

Graafschap Holland

Willem V (1350—1389)

42.	leeuwengroot
Geslagen 1354—1365. 3 ex. met punt voor
de M van MONETA; 3 ex. met punt boven het
kruisje na MONETA; 2 ex zonder emissie-
teken.	v.d.C. 6,18;
van Gelder 8	8
43.	plak
Geslagen 1367—1377 met afnemend gehalte
en gewicht; sedert 1370 omlopend voor 1½
groot.	v.d.C. 5,9;
van Gelder 12	22

44. groot met aanzierende helm v.d.C. 6,25-26; 118
 a 109 ex. met interpunctie kruisjes (v.d.C. 6,25): gewicht 2,04 — 2,12g, gehalte 0,500 * ¹; b 9 ex. met interpunctie ruitjes (v.d.C. 6,26): gewicht 2,03 — 1,84g, gehalte 0,425*.
 De emissie is begonnen in 1378: gewicht en gehalte van groep a komen overeen met de muntvoet van dat jaar. De lichtere ex. van groep b zijn mogelijk later geslagen, al is een wijziging niet bekend.
45. groot met wapen in driepas v.d.C. 6,23; 18
 Gewicht 2,40 — 2,36g, gehalte 0,405*.
 Deze gegevens bevestigen de datering in 1388 (ord. van 6 oktober 1388).
46. groot v.d.C. 6,24 2
 Gewicht 2,36, 2,36g. Deze zeldzame groten met vz. van no. 43 en kz. van no. 44 zijn vermoedelijk gelijktijdig met de vorige.
 Albrecht (1389—1404)
47. groot met wapen in driepas. v.d.C. 7,5 ✓ 21
 Gewicht 1,99 — 1,93g, gehalte 0,350*. Deze groten van hetzelfde type, doch belangrijk lager gewicht en gehalte dan de laatste groot van Willem V zijn waarschijnlijk de slechte zgn. „Bergse groten” geslagen te Geertruidenberg 1391—1392.
- *48. groot met adelaar v.d.C. 8,12 ✓ 60
 Gewicht 2,25 — 2,10g, gehalte 0,370*. Op 6 ex. ontbreekt de roos tussen de door de adelaar gehouden wapenschilden (mogelijk echter slechts afgesleten).
 Het aan de Vlaamse munten van 1388—1392 (zie no. 123) ontleende type en de geconstateerde muntvoet bewijzen, dat dit de groot is geslagen volgens de ord. van 15 mei 1393.

¹ Gehaltes gevonden door analyse zijn aangeduid met een *; de overige zijn door toetsing gevonden.

49. groot met aanzienende helm. v.d.C. 7,7 23
Gewicht 2,07—1,93g, gehalte 0,410*—0,385*. Wederom herhaling van een type van Willem V (no. 44) met lager gewicht en gehalte. Vermoedelijk de zgn. „Tonssusgroot” geslagen 1399—1401.
50. groot met gehelmd wapen v.d.C. 7,8 3
Gewicht 1,92, 1,90 en 1,80g, gehalte 0,390. Het type en de muntvoet wijzen erop, dat dit de groot is geslagen volgens ord. van 17 mei 1401. Het type is, hoewel in het algemeen niet zo zeldzaam, in opvallend gering aantal vertegenwoordigd. De laatste groot van hertog Albrecht, van 1404 (v.d.C. 8,15) ontbreekt geheel.

Bisdom Utrecht

Jan van Vernenburg (1364—1371)

51. plak Salland v.d.C. 11,1-7 1
Geklopt met een G.
- Arnold van Hoorne (1371—1379)
52. plak Kampen v.d.C. 12,1 1
53. groot met helm v.d.C. 12,3 2
Gewicht 2,32, 1,85g
- Floris van Wevelinkhoven (1379—1393)
54. plak Deventer v.d.C. 12,5-13,13 30
Gewicht 2,93—2,63g (een gewichtsverschil tussen de typen is niet vast te stellen). Afgezien van kleine verschillen in spelling en interpunctie zijn twee typen te onderscheiden:
- a bisschop met lage brede mijter, versierd met twee ringetjes en geborduurde rand (v.d.C. 12,5): 17 ex.
 - b bisschop met hoge, spitse mijter, versierd met twee kruisjes en zonder borduring (v.d.C. 12,10): 13 ex.

Ex. van type a met twee rozetjes op de mijter (v.d.C. 12,8) zijn niet voorhanden.

55. groot met wapen in driepas. Navolging van v.d.C. 13,16 3
de Hollandse groot van 1388 (no. 45).

Frederik van Blankenheim (1393—1423)

- *56. dubbele groot Deventer v.d.C. 13,6 12
Gehalte 0,390.

57. groot Deventer v.d.C. 13,7-9 11

58. halve groot Deventer v.d.C. 14,11 3

59. kwart groot Deventer v.d.C. 14,12 1

60. dubbele groot Hasselt v.d.C. 14,14-16 15

Gehalte 0,320. Het lagere gehalte dan dat van de Deventerse ex. is in overeenstemming met de van elders bekende ontwikkeling. Deze munten, in de evaluaties bekend als „gansen” werden achtereenvolgens te Deventer, Hasselt en Rhenen geslagen met telkens verminderde intrinsieke waarde.

61. groot Hasselt v.d.C. 14,18 5

62. dubbele groot Rhenen v.d.C. 14,21 3

De Rhenense emissie is zeer zwak vertegenwoordigd: deze is pas kort voor de verberging van de schat aangevangen (eerste vermelding in Hollandse evaluaties in 1411).

Hertogdom Gelre

Eduard (1361—1371)

63. plak Arnhem v.d.C. 5,2-3 11

Geklopt: 2 ex. met E, 1 ex. met G en 1 ex. met L.

Mechteld (1371—1379)

64. plak v.d.C. 5,1-2 1

Willem I (1371—1402)

65. groot met bloemenkruis Arnhem. v.d.C. 7,10 3

Gewicht 2,13, 1,94, 1,92g. Geslagen volgens ord. van 17 september 1381 op dezelfde muntvoet als de Hollandse groten van 1378 (no. 44).

66.	groot met letterkruis Arnhem
Gewicht 2,09—2,01g, gehalte 0,540*.
Geslagen volgens ord. van 1 februari 1390.
Evenals van de vorige groot ontbreken de
zeldzamer ex. geslagen te Nijmegen.	v.d.C. 7,12	27
67.	groot met helm en leeuwen Arnhem
Blijkens de titel hertog van Gelre en Gulik
geslagen na 1393; het eerst genoemd in
1396.	v.d.C. 8,5	1
68.	halve groot als voren

Reinald IV (1402—1423) | v.d.C. 8,6 | 1 |
| *69. | dubbele groot Arnhem
Gewicht 3,19 — 2,97g, gehalte 0,350*. Op
266 ex. staat op de kz. de Gelderse leeuw
(met dubbele staart) links boven, op 42 ex.
rechts boven. | v.d.C. 9,8 | 312 |
| 70. | groot Arnhem
Gewicht 1,58—1,43g; gehalte 0,410*.
Op 75 ex. de Gelderse leeuw links boven,
op 5 ex. rechts boven. | v.d.C. 9,10 | 80 |
| *71. | halve groot Arnhem
Gewicht 1,14—1,10g; gehalte 0,450*. Het
omschrift luidt op 1 ex. MONE-TA NO-VA
AR-NEME (Gelderse leeuw links), op alle
overige MONET-A NOVA-ARNE-MENSIS (46 ex.
Gelderse leeuw links, 2 ex. rechts). | v.d.C. 9,12-13 | 49 |
| *72. | halve groot Arnhem
Gewicht 0,74—0,73g; gehalte 0,450*. Zelf-
de type, omschrift MONET-A NOVA-ARHEM-
ENSIS. Ondanks het lagere gewicht vermoe-
delijk evenals no. 72 een halve groot, doch
latere emissie. In de Nijmeegse reeks komen
geen ex. van dit gewicht voor. De bijbe-
horende kwart groot (RBN 1874, pl. 10,16)
is hier niet vertegenwoordigd. | v.d.C. - | 27 |
| 73. | dubbele groot Nijmegen
Te Nijmegen zijn dubbele groten in uiterst
klein aantal geslagen, de overige denomi- | v.d.C. 9,7 | 1 |

naties echter niet minder dan te Arnhem.
 Alle Nijmeegse stukken (ook no. 74—76)
 hebben de Gelderse leeuw links boven.

74.	groot Nijmegen
gewicht 2,04—1,96g; gehalte 0,430*.	v.d.C. 9,9	192
75.	halve groot Nijmegen
Gewicht 1,15—1,12g; gehalte 0,385*.	v.d.C. 9,11	57
76.	kwart groot Nijmegen
Gewicht 0,43g.	RBN 1874,
pl. 10,15	1
*77.	groot Nijmegen
Gewicht 1,96—1,87g.	v.d.C. -	3

Vz. tegen elkaar geleunde gehelmde wa-
pens van Gulik en Gelre; REINALD DVX
IVL Z GEL Z CO Z

Kz. gevoet kruis, op het hart adelaarschild,
in de hoeken NARS; MONET-A NOVA-
NOVIM-AGENS.

Het is voorlopig niet uit te maken of deze
tot nu toe onbekende groot, waarin de vz.
overeenkomt met die van de voorafgaande
reeks (no. 74) voor of na de vorige emissie
geplaatst dient te worden.

Graafschap Kessel

Reinald van Gelre (1394—1402)

*78.	dubbele groot Venray
Gewicht 2,61—2,25g. Geslagen door Rei-
nald, de broeder van hertog Willem I (later
Reinald IV) in zijn apanage Kessel, ver-
moedelijk gelijktijdig met Willems stukken
met helm en leeuwen (no. 67). | v.d.C. 9,5 | 14 |
|------|--|------------|----|

Heerlijkheid Bergh

Frederik III (1387—1416)

79.	groot met helm en leeuwen
Imitatie van de groot van Willem I van
Gelre van 1393/6 (no. 67).	v.d.C. 16,1-2	16
80.	halve groot als voren	v.d.C. 16,3	6

81.	halve groot met aanzierende helm
Imitatie van de groot van Willem I van
Gelre van 1390 (no. 66). Het type werd
ook nog geslagen door Frederiks opvolger
Willem II.	v.d.C. 23,2	1
<i>Heerlijkheid Batenburg</i>			
Gijsbert II (1408—1432)			
82.	halve groot met helm en leeuwen
Evenals no. 79—80 imitatie van de Gelderse
groot van 1393/6 (no. 67).	v.d.C. 8,3	2
<i>Graafschap Kleef</i>			
Adolf I (1368—1394)			
83.	plak Cleve	Noss 66	12
84.	groot Cleve
Navolging van de Brabantse groot van 1363
(De Witte 396), geslagen volgens ord. van
24 augustus 1370 (evenzo no. 85).	Noss 67-79	1
85.	halve groot Cleve	Noss 80	11
86.	dubbele groot met staande graaf Cleve
Navolging van de Brabantse brijman van
1376 (no. 107).	Noss 88	1
87.	dubbele groot met wapens Cleve
Blijkens de titel graaf van Kleef en Mark
geslagen na 1391, mogelijk eerst onder
Adolfs opvolger Adolf II.	Noss 107	5
Adolf II (1394—1448)			
*88.	dubbele groot Cleve
2 ex. met bloem tussen de schilden (Noss
109), 51 ex. met grote rozet (Noss 110),
4 ex. met kleine rozet, 2 ex. zonder teken
tussen de schilden.
Navolging van de Gelderse dubbele groten
van Reinald IV (no. 69 vlg).	Noss 109-110	56
89.	halve groot Cleve
3 ex. met grote rozet tussen de schilden,
1 ex. met kleine rozet	Noss 114	4

90.	kwart groot Cleve als voren
Zelfde type, omschrift MONE-TA NO-VA
CL-EVENS

<i>Stad Aken</i> | Noss - | 2 |
| 91. | Groschen, geslagen te Jungheit 1375

<i>Heerlijkheid Schoonvorst</i>
Reinhard II (1369—1396) | Menadier 95 | 2 |
| 92. | groot
Jaartallen 1391 (5 ex.), 1392 (1 ex.), 1393
(2 ex.) en 1394 (2 ex.). | Menadier 14-16 | 10 |
| 93. | kwart groot z.j.

<i>Aartsbisdom Trier</i>
Kuno van Falkenstein (1362—1388) | Menadier 9 | 1 |
| 94. | groschen
Geslagen te Trier ca. 1372.

<i>Graafschap Limburg (aan de Lenne)</i>
Willem (1401—1459) | Noss 165 | 1 |
| *95. | dubbele groot
Vz. twee tegen elkaar geleunde wapens met
helmen; WILHELM COM DE LIMBORG
Kz. gevoet kruis, op hart adelaarschild, in
hoeken Gelderse en Gulikse leeuwen;
MONET-A NOVA-DE BRO-KENSIS
Imitatie (met inbegrip van de wapens) van
de dubbele groot van Reinald IV van Gelre
(no. 69). geslagen te Broich.
De graven van Limburg hebben een lange
reeks imitaties in omloop gebracht, waarvan
deze echter onbekend was.

<i>Stad Hannover</i> | RBN 1896 - | 1 |
| 96. | Hohlpfennig (2e helft 14e eeuw)

<i>Stad Hamburg</i> | Jesse 228 | 1 |
| 97. | Hohlpfennig (2e helft 14e eeuw) | Gaedechens 1380;
Jesse 174 | 1 |

Bisdom Luik

Jan van Arkel (1364—1378)

98. groot St. Pieter Chestret 258 1

Jan van Beieren (1389—1418)

99. groot Chestret 287 1
 Navolging van de Vlaamse groot van 1392
 (no. 128).

Hertogdom Luxemburg

Wenzel van Bohemen (1383—1388)

100. groot Bernays 165 5

Graafschap Chiny

Gaucher van Châtillon (1303—1329),

101. Sterling Yvoy Poey d'Avant
 141,19 1

Imitatie van de Engelse penny (no. 139);
 sterk afgesleten ex.

Heerlijkheid Waalwijk

Jan van Brederode (1390—1415)

- *102. dubbele groot RBN 1929,
 p. 17 1

Vz. twee schilden (Vlaanderen-Brederode
 en Vlaanderen) gehouden door een
 adelaar; + IOH DEI GRATIA DNS DE
 BREDERODE

Kz. lang gevoet kruis, dubbel omschrift;
 binnen MONE-TA DE-BRER-OEDE, buiten
 SIT NO-MEN DOM-INI BENE-DICTVM

Imitatie van de Vlaamse dubbele groot van
 1386 (no. 123), geslagen voor 1400. Tot
 nu toe was slechts een ex. te Brussel be-
 kend.

Hertogdom Brabant

Jan III (1312—1355)

103. groot Antwerpen De Witte 343 7

Johanna (1355—1406)

104.	leeuwengroot Vilvoorde	De Witte 395	1
	Ondanks het ontbreken van de naam van Johanna's echtgenoot Wenzel moet deze leeuwengroot in het begin van de regering geslagen zijn.		
	Wenzel en Johanna (1355—1383)		
105.	leeuwengroot	De Witte 405	1
106.	halve leeuwengroot	De Witte 406	3
*107.	dubbele groot (brijman) Maastricht	De Witte 408-9	6
	Gewicht: a 3,10—2,68g, b 2,91g		
	Een ex. (b) met bloemen in het veld der vz., de overige zonder.		
108.	groot (schuerken) Leuven	De Witte 403	1
	Geslagen in 1380/1.		
	Johanna en Philips de Stoute		
109.	groot (rozebeker)	De Witte 414	1
	Evenals no. 110 geslagen op grond van de Vlaams-Brabantse muntovereenkomst van 16 juli 1384. De Brabantse stukken, geslagen te Leuven, dragen het opschrift IOH DVCIS BRABAN PHS DVX BORG COM FLAND, de Vlaamse (no. 121) geslagen te Mechelen, in omgekeerde volgorde PHS DVX BORG CO FLAND IOH DVC BRAB, terwijl ook de volgorde van de wapens omgekeerd is.		
110.	halve groot (rozebeker)	De Witte 415	1
	Johanna (1355—1406)		
111.	dubbele groot Vilvoorde	De Witte 422	5
	De nummers 111—114, van hetzelfde type als de gemeenschappelijke Brabants-Vlaamse munten van 1384, werden na het verbreken der overeenkomst door Brabant alleen geslagen, te Vilvoorde 1392—3, te Leuven 1393—5 en te Maastricht 1395—6.		
112.	dubbele groot Leuven	De Witte 421	6
113.	groot Leuven	De Witte 425	2

114.	dubbele groot Maastricht
Antonie (1406—1415)	De Witte 423	1
*115.	dubbele groot (botdrager)
Deze en de volgende zijn de jongste munten
in de schat: de vervaardiging is blijkens de
rekening begonnen te Leuven op 12 juli
1410.	De Witte 435	1
116.	groot (halve botdrager) Leuven
<i>Graafschap Vlaanderen</i>
Lodewijk van Male (1346—1384)	De Witte 436	1
117.	leeuwengroot
De leeuwengroten werden van 1339 tot 1365
in enorm aantal in omloop gebracht, met
telkens verlaagd gewicht. De aanwezige ex.
zijn alle door lange circulatie sterk gesleten.
Gehalte van 1 ex. 0,465*.	Gaillard 221	226
118.	derde leeuwengroot	Gaillard 222	3
119.	plak (botdrager)
Geslagen 1365—1384, met afnemend ge-
wicht en gehalte. Gehalte van 1 ex. 0,525*
(overeenkomstig voorschrift voor de emissie
van 1381).	Gaillard 223	75
120.	halve plak (groot of halve botdrager)
Opvallend is dat hier meer halve dan hele
botdragers voorkomen: gewoonlijk komen in
vondsten slechts enkele halve naast grote
aantallen hele Vlaamse (en andere) bot-
dragers voor.
Philips de Stoute en Johanna van Brabant,	Gaillard 227	112
121.	groot (rozebeker)
Parallel van de Brabantse stukken no. 109
(zie aldaar).
Philips de Stoute (1384—1404)	D.d.P. 6,3	40
122.	plak (botdrager)
Hervatting van het type van Lodewijk van
Male, geslagen krachtens ord. van 18 april
1386.	D.d.P. 6,7	4

- *123. dubbele groot met adelaar D.d.P. 7,13 42
Gewicht 3,71—3,65g; gehalte 0,495*
Uit het gehalte blijkt, dat deze groot geslagen is (te Gent) krachtens ord. van 29 oktober 1386. Hetzelfde type, dat in intrinsieke waarde overeenkomt met de dubbele groot no. 127, werd te Mechelen opnieuw geslagen in 1391—2. Naar de lettervorm zijn twee typen te onderscheiden: a brede letters (34 ex.), b smalle letters (8 ex.). Wellicht zijn deze resp. te Gent en te Mechelen geslagen.
124. groot met adelaar D.d.P. 7,14 6
Alle ex. hebben de brede letters boven bedoeld onder type a.
- *125. dubbele groot met twee schilden D.d.P. 7,9 305
Gewicht 3,72—3,64g; gehalte 0,460*—0,445*.
Het gehalte toont wederom aan, dat dit type behoort tot de ord. van 3 april 1387 (gehalte verlaagd 1 oktober 1388).
126. groot met twee schilden D.d.P. 7,10 6
- *127. dubbele groot met leeuw Gent D.d.P. 8,18 111
Gewicht 3,99—3,94g; gehalte 0,495*
Geslagen krachtens de ord. van december 1389 en aangemunt te Gent gedurende de gehele verdere regering van Philips de Stoute.
128. groot met leeuw Gent D.d.P. 8,19 24
129. dubbele groot met leeuw Valkenburg Bull.num.1884, 4
Gewicht 4,10—3,95g.
p. 63
Zelfde type als de voorafgaande, doch blijkens de „knoop” in de staart van de leeuw geslagen in de Vlaamse munt te Valkenburg, krachtens instructie van 20 september 1396.

- *130. groot met leeuw Valkenburg Bull.num. - 1
Graafschap Saint-Pol
 Gui VI van Luxemburg (1360—1371)
131. halve plak Elincourt Poey d'Avant 6875 1
 Gewicht 1,79g. Imitatie van de halve plak
 van Lodewijk van Male (no. 119), evenals
 no. 132.
 Walram III van Luxemburg (1371—1415)
132. halve plak Seraing Poey d'Avant - 1
 Vz. zittende leeuw met helm; WALLERANDVS
 DEI GRA COM.....
 Kz. gevoet kruis met dubbel omschrift:
 MON-ETA-SERE-NCIS en-CT Q VE-
 NIT I NO-MINE DI
 Gewicht 1,75g.
Graafschap Henegouwen
 Albrecht (1389—1404)
- *133. dubbele groot Chalon 118 36
 Gehalte 0,340*. Nadere gegevens over de
 Henegouwse munten uit deze periode ont-
 breken geheel.
134. groot Chalon 119 1
- *135. halve groot Chalon - 1
 Vz. schuin geplaatst wapen van Beieren-
 Holland; + ALBERT DVX COMES HANONIE
 Kz. leliekruis; + MONETA NOVA DE HANONIE
 Behoort blijkens omschriften en type van
 de kz. wel tot dezelfde serie als de vooraf-
 gaande dubbele en enkele groot, waar het
 wapen rust op een adelaar. Een ander ex. te
 Brussel.
Koninkrijk Frankrijk
 Karel VI (1380—1422)
136. groot (guénar) Lafaurie 381 1
 Behoort blijkens het ontbreken van een
 atelierpunt tot de 1e emissie van 1385.

137. halve groot (halve guénar)	Lafaurie 382	1
<i>Hertogdom Aquitanië</i>		
Eduard (1355—1375)		
138. groot	Poey d'Avant	1
Het Engelse Aquitanië (Guyenne) werd be-		
stuurd door Eduard, de Zwarte Prins, zoon		
van Eduard III.		
<i>Koninkrijk Engeland</i>		
Eduard I (1277—1307)		
139. penny Londen	Brooke pl. 33	4
140. penny Lincoln	BNJ 1910,	1
	pl. 3,13	
141. penny Bury St. Edmunds	BNJ 1912,	1
	pl. 8,9	
Eduard III (1327—1377)		
142. groot Londen	Brooke 30,1	1
Behoort evenals no. 143 en 144 tot de		
emissie van 1351—1361.		
143. halve groot Londen	Brooke 31,1	2
144. penny Londen	Brooke 31,13	2
145. penny Durham	NC 1929,	2
1 ex. met kromstaf naar rechts (ca. 1355)	p. 165; 1933, p. 26	
en 1 ex. met kromstaf naar links (na 1361).		
146. penny York	Brooke 23,28	1
Geslagen na 1361.		
Richard II (1377—1399)		
147. penny York	Brooke 32,3	1

5

2

48

56

19

107

115

102

69

9

71

77

72

95

88

10

78

20

22

23

123

125

24

127

130

28

133

135

34

11

18

35

